

Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu - III

MERSİN ve DOĞU AKDENİZ

BİLDİRİLER KİTABI

TÜRK DENİZ TİCARETİ TARİHİ SEMPOZYUMU III MERSİN ve DOĞU AKDENİZ

7-8 Nisan 2011

BİLDİRİLER

EDİTÖR

Prof.Dr. Fevzi DEMİR

© Yayınlanan bildiri metinlerindeki yazı, fotoğraf, harita, illüstrasyon, yazım, noktalama vb. konusundaki tüm sorumluluklar bildirilerin yazarlarına aittir.

Mersin Valiliği himayelerinde Mersin Üniversitesi ve Mersin Deniz Ticaret Odası tarafından ortaklaşa düzenlenen Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu-III Mersin ve Doğu Akdeniz Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mersin Deniz Ticaret Odası tarafından bastırılmıştır.

Birinci Baskı:

Eylül 2011 Mersin

Baskı:

Merkez

Umur Basım ve Kırtasiye San. ve Tic. A.Ş.
Esenkent Mah. Dudullu Org. San. Böl. 2. Cadde No: 5 34776 Ümraniye / İstanbul

Tel: 0 216 645 62 00 Faks: 0 216 420 04 35

www.umur.com.tr

Antalya Bölge

Akdeniz San. Sitesi 5008 Sokak No: 23 Antalya

Tel: 0 242 221 11 96 Faks: 0 242 221 46 15

3. Oturum

Oturum Başkanı: Mehmet GENÇ

Beylikler Döneminde Antalya Limanı105

Prof.Dr. Zeki ARIKAN

XIV-XV. Yüzyılda Çukurova'nın Stratejik Önemi115

Fatma Akkuş YİĞİT

16. Yüzyılda Alman Seyahatnamelerine Göre Doğu Akdeniz Limanları: Trablusşam, Yafa ve İskenderiye123

Ergun ÖZSOY

Domenico Trevisan'ın Venedik'ten Mısır'a Akdeniz Yolculuğu133

Yrd.Doç.Dr. T.Tolga GÜMÜŞ

4. Oturum

Oturum Başkanı: Prof.Dr. İdris BOSTAN

XIX. Yüzyıl Başlarında İçel Limanları139

Ensar KÖSE

XIX. Yüzyıl Başlarında Tarsus İskelesi ve Doğu Akdeniz Ticareti163

Arş.Gör. Songül ULUTAŞ

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Erdemli Alata İskelesi ve Ticari Potansiyeli187

Mehmet MAZAK

İskenderiye'de Vapur Düdüklere: Mısır Meselesinin Bir Vechesi193

Arş.Gör. M.Emre KILIÇASLAN

5. Oturum

Oturum Başkanı: Prof.Dr. Güldem CERİT

Batılı Devletlerin Akdeniz'de Yaptıkları Ticarete Kıbrıs Adasının Rolü199

Doç.Dr. Ali Efdal ÖZKUL

Venedik-Mısır Deniz Ticareti: Venedikli Bir Tüccarın Mısır'da İflası221

Yrd.Doç.Dr. Metin Ziya KÖSE

19. Yüzyılın Sonunda Kaçakçılığa Karşı Adana Vilayeti Kıyılarının Güvenliğinin Sağlanması231

Yrd.Doç.Dr. Şenay ÖZDEMİR GÜMÜŞ

Ceyhan Terminali Aracılığıyla Taşınan Ham Petrolün Dünya Pazarlarına Ulaştırılması:

Bu Dağıtımdaki Türk Tanker Filosunun Payının Tarihsel Gelişimi.....241

Bariş KULEYİN, Alev GÖZCÜ

Venedik-Mısır Deniz Ticareti: Venedikli Bir Tüccarın Mısır'da İflası

Yrd.Doç.Dr. Metin Ziya KÖSE

Nevşehir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

metinziya@hotmail.com

ÖZET

XVII. yüzyıl başlarında Venedik'in Akdeniz'de yaşadığı gerilemeye paralel olarak Mısır ticaretinde de düşüş yaşandı. Buna rağmen Mısır ile ticari bağları olan Venedikli tüccarların deniz ticaretine devam ettikleri görülmektedir. Bu tüccarlardan olan Venedikli Nikola ve Andırye'nin, Mısır'da yaptığı ticaretin özellikleri, ortağıyla piyasadan aldıkları malların parasını ödeyememeleri ve borçlanmaları, Nikola'nın müslümanlığı seçmesi ve ölümü ile merkezi yönetiminin Nikola ve Andırye'ye dair şikâyetlerin çözümü için aldığı tedbirler dikkat çekicidir.

Bu bildiri de genelde Osmanlı Mısır'ında Venedik'in deniz ticareti için nasıl bir organizasyon oluşturduğu, özelde ise Nikola adlı tüccarın başarısız ticari girişimlerinin nasıl sonuçlandığı ortaya konacaktır. Daha geniş perspektifte ise Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır'daki hakimiyetinden sonra Venedik'in nasıl bir deniz ticareti politikası geliştirdiği tartışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Ticaret, Venedik, Mısır, Nikola

Venetian-Egypt Maritime Trade: The Bankruptcy of a Venetian Merchant in Egypt (1606-1607)

ABSTRACT:

In parallel with the regression of the Venice in Mediterranean at the beginning of the 17th century, there was a decrease in the Egyptian trade as well. In spite of this, it was seen that the Venetian merchants continued maritime trade with Egypt. The features of the trade by one of these Venetian's Nikola, their being unable to pay back the money of the goods they bought with his partner and getting into debt, Nikola's becoming a Muslim and the measures that the central administration took for the complaints about Nikola and his partner Andırye as a result of his death are especially interesting.

In this paper, what kind of an organization the Ottomans built in Egypt related to Venetian trade in general and how the commercial entrepreneurship of the merchant named Nikola was unsuccessful in specific will be put forward. From a wider perspective what kind of a maritime commerce policy the Venetians developed after the Ottoman conquest of Egypt will be discussed.

Key Words: Commerce, Venice, Egypt, Nikola

1. Giriş

Bu bildiride Venedik'in Mısır ile olan ticaretine dair genel açıklamalar ifade edildikten sonra XVII. yüzyıl başlarında Kahire ve İskenderiye'de ticaret yapan Nikola ve Andriye (Andria) adlı iki Venediklinin neden olduğu, Venedik'teki bir grup tüccarın, Venedik yönetiminin, balyosun, Kahire konsolosunun, Osmanlı merkezi yönetiminin ve Mısır'daki taşra görevlilerinin dahil olduğu bir sahtekarlık ve iflas sürecinin ayrıntılarına değinilecektir.

İlkçağlardan itibaren, büyük transit ticari değişimlerin merkezinde yer alan Mısır, adeta iki dünyanın pazarı halindeydi ve bir ülkeden ithal edilip, bir başkasına ihraç edilen malların ticaret aktarım antreposu durumundaydı. Avrupalı tüccar ulusların (İtalyan şehir devletleri ve diğerleri) genelde Doğu Akdeniz (Levant), özelde ise Mısır'a olan ilgisi, burayı önemli bir ticaret noktası haline getirmişti (Heyd, 1975, 422 vd). Bu alaka Memlükler ve Osmanlılar döneminde artarak devam etmişti.

2. Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu Açısından Önemi

Mısır'ın sahip olduğu konum, ekonomik değerler ve coğrafik uygunluğu kuşkusuz Osmanlı yönetiminin dikkatinden kaçmamıştır. Mısır'ın açısından en mühim ticarî yön daha çok iç ticarete yönelik taşıdığı önemden gelir. Hicaz ve Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan dahili ticaret bu bakımdan önemlidir. Mısır'ın Avrupa ile ticareti toplamın ancak yedide birini oluşturmaktaydı (Marsod, 2010, 45). Aynı görüşü Özbaran da dile getirmekte, Suriye ve Mısır'ın dahilî ve haricî ticaretteki önemine vurgu yapmaktadır (2004, 177).

Mısır'ın iktisadi şartlar bakımından Osmanlı İmparatorluğu için ehemmiyeti büyüktü. Avrupa'ya gönderilmek üzere pazarlanan Hindistan ve Asya'ya ait mallar ile baharat ticareti, Kızıldeniz üzerinden ve Mısır bağlantılı olarak gerçekleşirdi. Afrika kıtasının köle ve altın ticareti için de Mısır ana durak konumundaydı. Akdeniz ve Avrupa ile bilhassa Venedik ile ticari bağları da gözden kaçmayacak derecede mühimdi. Bu bakımlardan Mısır merkezi bir antrepo durumundaydı (Hanna, 2006, 42 vd.).

Mısır Yavuz Sultan Selim'in meşhur seferinden sonra Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katıldı (Hess, 1973, 55-76; Winter, 1992, 7; Shaw, 1962). Mısır'ın ele geçirilmesi Osmanlı İmparatorluğu açısından bir yerde kaçınılmazdı. Memlukların hem Safevîlere karşı mücadelede Osmanlılara yardım yolunu seçmemeleri, hem de Kızıl Deniz ve ötesinde Portekiz tehlikesine karşı yeteri kadar güçlü olmamaları bu önemli coğrafyanın fethedilmesine kapı araladı (Hathaway, 2002, 3). Ayrıca, Mısır'ın ticarî emtia bakımından Venediklilere sunduğu en önemli kalemin şüphesiz baharat olduğunu bilen, Mısır'ı ele geçirdikten sonra Portekiz ile Hint Denzinde mücadeleye girişen Osmanlı yönetiminin amacı, baharat ticaretinde eskiden olduğu gibi Mısır'ın ana dağıtım noktası olarak kalmasını sağlamaktı (Brummet, 2009, 188 vd).

Venedik yönetimi, Kızıldeniz üzerinden Mısır'a ve oradan da Venedik'e götürülen doğunun mallarının Doğu Akdeniz'de akışının devamlılığının sağlanmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun önemini daha XVI. yüzyıl başında anlamıştı (Brummet, 2009, 57). Bu yüzden Venedik, Mısır'ın yeni sahipleriyle eski ticarî çıkarlarını zedelemeyecek bir anlaşma zemini oluşturmaya çalıştı. Kıbrıs adası için yılda 8.000 altını ödemeyi kabul ettiği gibi Osmanlı sınırları dahilinde ticaret yapma iznini almayı başardı (Mahmud, 1990, 276). Böylece, Mısır'ın fethinden sonra Osmanlı yönetimi, Venedik'e önceki imtiyazların tamamının devam etmesine yönelik izinler verdi.

Gerçekte hem Venedik, hem de Osmanlı'nın çıkarları bir uzlaşma siyaseti yönünde gelişmek zorundaydı (Pedani, 2008, II-6). XVI. yüzyılın başları baharat ticaretinde Venedik açısından yeni bir rakibin belirmesine ve belli bir süre için yıkıcı etkiler yapacak olan bir sürece girilmesine tanıklık etti. Portekizlilerin Hint Deniz Yolu'nu bulması ve doğu mallarının Avrupa'ya taşınmasında bu yeni yolun kullanılmaya başlanması Venedik ticarî çıkarlarını zedeledi (Finlay, 2008, I-3). Öyle ki, 1501'de Portekiz'in Hindistan'daki girişimleri sonucunda Venedik'teki baharat fiyatları hızlı bir yükselişe geçti (Lane, 1973, 290).

Uzun bir süre devam eden bu süreç, yüzyılın ortalarından itibaren bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nun ciddi girişimleri neticesinde Venedik lehine değişti. Preveze Deniz Savaşı ve ardından gelen barış süreci Mısır ve Doğu Akdeniz'deki Venedik ticaret hacminin yeniden büyümesi anlamına gelmekteydi. Osmanlı donanmasının Kızıldeniz ve Hint denizinde Portekiz ile olan mücadelesinde kesin bir sonuç alınmadıysa da en azından geleneksel deniz ticaret yolunun işler halde kalmasında muvaffakiyet elde edildi. Buna rağmen bu yüzyılın ilk yarısında baharat ticaretinin miktarında önemli düşüşler yaşandı (Özbaran, 2009, 293 vd). Ancak takip eden zaman diliminde Portekiz tehdidine rağmen Venedik'in İskenderiye limanını kullanarak yaptığı baharat ticaretinde yeniden bir canlanma belirdi ve eski miktarlara ulaşan bir ticaret hacmi oluştu (Lane, 1968, 47 vd).

Osmanlı İmparatorluğu, batı ve doğu dünyası arasında gerçekleşen mübadelenin merkezinde yer almaktaydı. Sahip olduğu topraklar bakımından bu niteliğinin ana durak noktalarından biri Mısır'dı. Venedik açısından bakıldığında ise Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu malların tedarik edildiği bir transit geçiş yeri idi. Venedikliler Osmanlılardan çok önce burayı mühim bir antrepo haline getirmişlerdi. Ancak Uzakdoğu ve Hindistan mallarının satıldığı Mısır'da Venedikliler, Osmanlı fethinden sonra ticarete devam etmelerine rağmen daha korumacı ve daha faal bir devletin ticaret politikaları çerçevesinde hareket etmez zorunda olduklarını anladılar (Genç, 2000, 207).

3. Venedik'in Mısır Ticaretine Yönelmesi

Venedik ticarî çıkarlarının yürütülmesinde Mısır'ın ehemmiyeti oldukça fazlaydı. Venedik'in Levant ile ilk münasebetlerinin XIII. yüzyılda başladığı görülmektedir (Heyd, 1975, 460). 1345'de Venedik tarafından ilk konsolos İskenderiye'ye gönderildi. Yine aynı dönemde İskenderiye'de Venedikli tüccarlar önemli miktarlarda baharat alımı yapmaya başladılar. Aradaki kesintilere rağmen Memluk Devleti ile bağlarını koparmayan Venedik yönetimi, gönderdiği elçiler vasıtasıyla buradan ticarî kazanç elde etme girişimlerini sıkı sıkıya devam ettirdi. Aynı yüzyılın sonlarına doğru Venedik'in İskenderiye'de dahil olmak üzere Levant ticareti büyük bir gelişme gösterdi. Suriye'den pamuk, Mısır'dan baharat ihracı şeklinde gelişen bu ticarî oluşum karşılığında başta kumaş olmak üzere sabun, şeker, zeytin yağı ve kağıt ithal edilmekteydi (Asthor, 1986-a, 533-586; Asthor, 1986-b, 283-295; Asthor, 1986-c, 753-763; Asthor, 1078-a, 250-275).

Venedik'in Levant'taki ticarî yapılanması ve buna bağlı olarak diğer Avrupalı tüccar uluslara göre üstünlüğü ele geçirmesi XV. yüzyılda gerçekleşti. Ceneviz, Ankona, Katalan ve Fransız tüccarların varlığına rağmen, bu yüzyılın başlarından itibaren bilhassa baharat ticaretine ehemmiyet veren Venedik, zaman içerisinde Avrupa'nın en büyük tedarikçisi durumuna geldi. Düzenli gemi seferlerinin yapıldığı Suriye ve Mısır'da Venedik, yerel değişimleri iyi tahlil ederek neredeyse rakipsiz olarak üstünlüğü ele geçirdi (Asthor, 1978-b, 5-53). Öyle ki, İskenderiye'de diğer Avrupalı ulusların sahip olmadığı ölçekte Venediklilere ait iki büyük baharat deposu

bulunmaktaydı. Burada paketleme ve yükleme işlemleri yapılırdı. Tüccarlara ait dükkanlar ve satış yerleri bulunduğu gibi, tüccarların dinlenmesi ve ikameti için odalar da mevcuttu (Lane, 1973, 287).

Yeni ticaret yollarının Avrupalılara alternatif bir yol imkanı sunması başlangıçta Akdeniz'in önemini kaybettiği yönünde fikirlerin oluşmasına zemin hazırladı. Ancak gerçekte durum daha farklıydı. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Akdeniz'den yapılan baharat ticareti zirve yaptı. Bu durumdan en çok yaralanan ise Venedik oldu (Hanna, 2006, 102 vd.). Değişen ticaret yolları Doğu'nun mallarının bölüşümünde eski aktörleri fazla etkilemedi. Portekiz, Hollanda ve İngilizler Ümit Burnu yoluyla baharat ticareti yaparken, Venedik Akdeniz'de kalmaya devam etti. Mısır onlar için hala en önemli ticaret bölgesiydi. Hatta Venedik gemilerinin İskenderiye'den taşıdığı mallar içerisinde birinci sırada yer alan mal baharattı (Brummet, 2009, 222).

XVII. yüzyılın başlangıcı Venedik için hala bol kazanç ve etkin bir ticarî organizasyonun yürütülmesi olarak kabul görse de başka bir şanssız tarihsel gelişme anlamına da gelmekteydi. Mevcut yaklaşımlara göre, XVII. yüzyıl başları Venedik açısından Doğu Akdeniz ticaretinin sönlüklemeye başladığı, buna karşın Atlantik ticaretinin yükselmeye başladığı bir zaman dilimi olduğu varsayılmaktadır. Bu kez Hint deniz yolunda yeni rakipler olan Hollanda ve İngiltere'nin tehdidi çok daha ciddi bir gerilemenin ilk belirtisiydi (Sella, 1968, 97 vd.). Her ne kadar Mısır'dan Venedik'e başta baharat olmak üzere diğer emtia; Venedik'ten Mısır'a kumaş, cam, kağıt vs. taşınmaya devam etse de genellikle kabul gören yaklaşım şöyledir: Venedik artık eski iktisadî gücünde değildir. Hele bu asrın ikinci yarısından itibaren Venedik ekonomisi gerileme trendi içerisindeydi (Cipolla, 1968, 127 vd.). Hollanda ve İngiliz girişimleri geleneksel tüccar devlet Venedik'in işlerinin aksamasına sebep olmaktaydı. Transit ticaretin merkezi durumundaki Mısır da bu bakımdan önemini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyaydı.

Venedik Doğu Akdeniz'de iki kez hüsrana uğradı. Bunlardan ilkinin yukarıda bahsedilen nedenlere rağmen Osmanlı İmparatorluğu yaşattı. Hakimiyet sahasını daralttı ve onu neredeyse yalnızlaştırdı. Diğerinde ise Kuzey Avrupalılar etkindi. Gerçekte Osmanlı'nın etkisi altındaki bu yeni konuklar, Venedik'in can çekişmesine giden yolda ortak hareket ettiler.

Bu tarihsel gelişim içerisinde Mısır'daki işlerin yönetilmesi açısından Venedik'in buradaki tüccarlarına uygun yaşama alanları oluşturması kaçınılmazdı. Konsoloslar ve diğer görevliler bu konuda mühim görevler üstlendiler. Ayrıca korunaklı ve işlevsel ticarî binaların sağladığı yararlar da göz ardı edilmemelidir. Seyyah Michael Heberer, İskenderiye'deki konsolosların tüccarlara yardım ettiğini gözlemliyor. Fundica adı verilen binalarda kalan tüccarların geceleri dışarıya çıkamadıklarını ve binanın kilitlendiğini belirtmektedir (Noyan, 2003, 93). Venedikliler de dahil olmak üzere Avrupalı tüccarların Mısır'ın diğer şehirlerinde ikamet ettikleri vakidir. Mesela, Avrupalıların bulunduğu diğer bir şehir ise Reşid'dir. Buraya sadece Mısır'dan değil, Arabistan ve Kızıldeniz'den birçok mal akmaktadır (Noyan, 2003, 103-104).

Mısır'ın Venedik açısından önemi sadece baharat ticaretine yönelik değildi. Bazı sanayisine kollarına hammadde bulmada Mısır'ın sağladığı yarar dikkat çekicidir. Mesela, Venedik cam sanayisinin hammaddesi olan ve kumda yetişen iki çeşit ot yakıldıktan sonra kristal bardak yapımında kullanılmak üzere Venedik'e gönderiliyordu (Blount, 2010, 32).

4. XVII. Yüzyıl Başlarında Mısır'da Venedikli Tüccar Nikola

Bildiri konusu olan Nikola Alkarvati ve Andırye Vadani (ya da Vadabini) büyük bir ihtimalle Venedik'teki tüccarlar tarafından mal satın almak üzere yetkilendirilmişlerdi. Uluslar arası ticarete bu tarz anlaşmaların yapıldığı bilinmektedir (Köse, 2010, 68 vd). Mısır'da bulunan Venedikli tüccarlar, Mısır'a Avrupa'dan mal getirmek isteyen ya da Avrupa'ya emtia göndermek isteyen tüccarlara aracılık yapmaktaydılar (Hanna, 2006, 124). Tüccarlar, Venedik'ten ayrılmaktansa Doğu Akdeniz liman ve kentlerinde acentalar açarak ve buralara temsilciler(vekiller) göndererek hem yerel şartları daha yakından izleme imkanına sahip oluyorlar hem de daha kazançlı alış verişte bulunuyorlardı.

Andırye ve Nikola ne zamandan beri Mısır'da bulunmaktaydılar? Aşağıda bahsedileceği üzere birer aracı oldukları düşünülürse Mısır şartlarını iyi bildikleri ve en azından uzunca bir süredir burada buldukları tahmin edilebilir. Ayrıca, hangi malı nereden satın alabileceklerini çok iyi bilmeleri de gerekirdi. Buradan hareketle Mısır'ın yerli tüccarları ile bağlantılarının sağlam olduğu sonucuna da ulaşılabilir.

Müflis ve borçlu Nikola ve Andırye'nin satın aldıkları mallar içinde dikkat çekici olan mal baharattır. Baharat ticaretinde XVI. yüzyılda Venedik'in tartışılmaz olarak üstünlüğü bulunmaktaydı ki bunun üzerinde daha önce durulmuştur. Hint deniz yolunun keşfine ve Portekizlilere rağmen, Kızıldeniz'deki ticarî hayat sekteye uğramamıştı. Bu yüzyılın ortalarında Venedik, önemli miktardaki baharatı Avrupa'ya taşıyordu (Özbaran, 2004, 37).

XVII. yüzyılın başlarına tesadüf eden ve Mısır ile ticaret bağlantıları olan Venedikli tüccarlar hakkındaki birkaç arşiv kaydına bakıldığında şöyle bir resim ortaya çıkıyor: Bir grup Venedikli tüccar¹, kendilerine ait gemilerle Mısır'da satılmak üzere bazı malları² Kahire'de ticaret yapan Nikola ve İskenderiye'deki ortağı Andırye adlı iki Venedikli tüccara gönderdiler. Akabinde haber alma ağlarının iyi işlemesi neticesinde iki tüccarın piyasaya önemli ölçüde borçlu olduklarını öğrendiler. Mallarını kaybetme korkusuyla Mısır'daki Venedik konsolosuna mektup yazarak durumdan haberdar ettiler. Vekaletname hazırlayarak malları konsolosun satmasını ve paranın kendilerine gönderilmesini talep ettiler. Bu arada gelişmelerden haberdar olan Venedik yönetimi de konsolosu dikkatli olması hususunda uyardı. Konsolos, malları kendi mahzenine indirdi. Nikola konsolosun girişimini engellemeye çalıştı. Müslüman, Hristiyan ve Yahudilere olan borcunu ödemek için onlarla işbirliği yapıp depodaki malları mühürletti. Niyetinin malları satmak olduğu anlaşıldı.

Osmanlı yönetimine göre böyle bir durumun yaşanması halinde hem Venedikli tüccarlar emtia göndermeyecekler, hem de iki tarafın gümrük gelirlerinde bir azalma yaşanacaktır. Venedik ahidnamesine atıfta bulunularak bir borçlu Venediklinin borcunu ancak kendi malından ödemesi zorunluluğu da hatırlatılmaktaydı. Bu arada Nikola'nın konsolosa kötü davranmasının ve bu yüzden dava açmasının doğru olmadığı da belirtilmekteydi. Merkezî yönetim, vekaletnâme nedeniyle ticarî eşyanın konsolos tarafından muhafaza edilmesini, Mısır beylerbeyi ve kadısı

¹ Tüccarların adları şöyledir: Valentin, Yakamo, Simon, Arvize, Gonardencelo, Nikola, Françizko, Yagarlo, Andırye ve Aleksandır'dır.

² 20 denk çuka, 95 denk kağıt, 1 sandık kadife, 3 küçük sandık mercan, 1varil bıçak, 1 sandık ayna, 6 sandık kehribar, 4 sandık hırdavat, 6 sandık sırça boncuk.

tarafından malların güvenliğinin sağlanmasını, karşı çıkanlar olursa İstanbul'a gönderilmesini istemekteydi³.

Kasım ayının sonlarına doğru merkezi yönetim aynı konuda beylerbeyine bir kez daha emir gönderdi. Nikola'nın müsrif ve medyun niteliklerine bu kez hilekâr sıfatı da eklendi. Anlaşılan Nikola aynı ayın başı ile sonu arasında geçen zamanda boş durmamıştı. Borçlandığı kişilerin desteğini alarak beylerbeyinin⁴ huzuruna çıktı ve Venedik'ten gelen malların kendine ait olduğunu ispatlayacak bir temessük elde etmeye çalıştı. Ancak beylerbeyi bu temessükü vermediği gibi, İstanbul'dan gelen emir gereğince emtiayı mühürletti. Ancak Nikola'nın oyunu henüz bitmemişti. Konsolostan malları alabilmek için Müslüman olduğunu beyan etti. Fakat bir hafta sonra vefat etti. Ölümünden sonra bu kez alacaklıları konsolostan malları borçlarına karşılık olarak talep ettiler. Merkezin tavrı bir önceki emirdeki gibiydi. Mallar kesinlikle konsolosun kontrolünde olmalı ve Venedik'teki sahipleri için satılmalıydı⁵.

Beylerbeyi Hasan Paşa'nın Kahire'deki Venedikli tüccarları korumada hayli dikkatli davranması merkezin hoşuna gitti ve bu hoşnutluk bir yazıyla vezire bildirildi. Ancak Kahire kadısı alacaklıların havasına uyduğundan eleştirilmekteydi. Venedik balyosu Ottoviano Bon'un İstanbul'daki girişimlerinden sonra merkezi yönetimin böyle bir tavır sergilemesi ve sürece dahil olması dikkat çekicidir. En başından beri balyosun bu konuda merkezî bürokrasiyi bilgilendirmiş olması da şaşırtıcı değildir. Kadının takip edilmesi ve girişimlerinin ayrıntılarıyla merkeze bildirilmesi beylerbeyine emredilmekteydi⁶.

Birkaç gün sonrasında Hasan Paşa'ya yeni bir emir gönderildi. Ancak bu kez Venedik'teki tüccarların daha önceden gönderdikleri emtia hakkında bilgi verilmekteydi. Nikola, Venedik'ten kendisine gönderilen mercanları satarak yerine fülül, çivit, zamk ve kebabe aldı. Emtiayı bir barçaya yükleyip denkerin üzerine Venedik'teki sahiplerinin isimlerini yazdı. Ancak daha sonra Müslüman olduğunu ilan edip Venedikli tüccarların sermayelerini kendi adına kullanmak niyetiyle borçlu olduğu kişilerle işbirliği yaptı. Alacaklılar danışıklı dövüş sonrasında fülülü kendilerinden temin ettiğini belirterek gemiden indirmeye kalkıştılar. İstanbul'dakiler bu aşamada devreye konsolosun da bu konuda bilgilendirdiği beylerbeyinin girmesini istediler. Emtiayı gümrükhanede muhafaza etmesini ve kendilerinden yeni bir emir gelinceye kadar hiçbir işlem yapılmamasını emrettiler. Bir kez daha ahidname kurallarının işletilmesine işaret ettiler. Buna göre, bir Venediklinin borcu yüzünden başka bir Venediklinin malının alıkonulmasının kurallara aykırı olduğu vurgulanmaktaydı. Malların Venedik'teki tüccarlara ait olduğuna dair yapılacak inceleme sonucu kesinleştikten sonra konsolosa teslim edilmesi ve sahiplerine gönderilmesi gerekiyordu. Alacaklıların emtiaya ya da konsolosa yönelik bir saldırıları olursa engellenmeleri, saldırıların devamı halinde davanın merkezde divan-ı hümayunda görüleceği yineleniyordu⁷.

³ 3 Receb 1015 (4 Kasım 1606), BOA, *Düvel-i Enebiye Defterleri (D.EC.)*, 13/1, s.37/150.

⁴ Mısır beylerbeyi olarak Vezir Hasan Paşa görev yapmaktaydı.

⁵ 25 Receb 1015 (26 Kasım 1606), BOA, D.EC., 13/1, s.38/155.

⁶ 25 Receb 1015 (26 Kasım 1606), BOA, D.EC., 13/1, s.38/154. Nikola ve Andırye'nin mahkemede aldıkları bir hüccet yardımıyla bu şekilde davranmalarının mümkün olabileceği açık olduğundan, hücceti veren kadı büyük bir ihtimalle bu yüzden eleştirilmektedir.

⁷ 29 Receb 1015 (30 Kasım 1606), BOA, D.EC., 13/1, s.39/156.

5. Sonuç

Belgeler Doğu Akdeniz’de uluslararası ticaret yelpazesi içerisinde zengin bir dünyaya kapı aralanmasına olanak sağlıyor. Venedik tarafında balyos, Mısır konsolosu, Venedik’teki tüccarlar, Mısır’daki tüccarlar Nikola ve Andırye yer alıyor. Osmanlı tarafında ise merkezi yönetim, Mısır beylerbeyi, kadısı, Nikola ve Andırye’nin işbirliği yaptığı Müslüman, Yahudi ve Hristiyan tüccarlar bulunuyor.

Merkezî Osmanlı bürokrasisi neden bu dava ile ilgilendi? Neden Mısır yöneticilerine problemin halli için çözüm yolları önerdi? Osmanlı-Venedik uluslar arası ticaret yapısı içerisinde temel dayanak noktası ahidnamelerdir. Osmanlı yönetiminin dolandırıcı bir Venediklinin sebep olduğu açmazı ahidname kurallarına göre çözmeye çalışma gayreti içerisinde olması dikkate şayandır. Belgelerde söz edilmemesine rağmen, Nikola öldüğünden büyük bir ihtimalle yasal varisleri borçlarını ödemek durumunda kalacaktı. Eğer varisleri yoksa ahidname gereği borcu Venedik devletinin karşılaması gerekecekti.

Doğu Akdeniz’deki ticaret organizasyonlarında haber alma ağlarının dönemin kısıtlı imkanlara rağmen hızlı bir şekilde işlediği anlaşılıyor. Aynı ay içerisinde üç defa, altı aylık sürede birkaç defa mevzu ile alakalı emirler çıkarılıyor. Bir ucu Venedik’te, diğer ucu İstanbul’da, bir diğer ucu ise Mısır’da Kahire ve İskenderiye’de olan olaylar örgüsü ile alakalı haber alma sürecinin yabana atılmayacak derecede etkili sonuçlar doğurduğu görülüyor. Venedik’teki tüccarların idarecilerini, diplomatik temsilcilerini ve dolaylıda Osmanlı yönetimini bilgilendirmeleri yanında, dolandırıcı meslektaşlarının girişimlerinden bir şekilde haberdar olmaları bu nedenle anlamlıdır.

Buna bağlı olarak coğrafyanın büyüklüğüne ve farklı ulusların mevcudiyetine rağmen ticaret vasıtasıyla mekansal bir birliktelik yapısının var olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Belgeler, Venedik-İstanbul-Kahire-İskenderiye bağlantılı uluslararası ticaretin, dönemin en önemli ve büyük kentlerinin birbirlerine bağımlı yapısına da işaret etmektedir.

Bu olayı ilginç hale getiren yönlerden biri yukarıda bahsedildiği üzere tüccarların Kahire konsolosunu, dolaylı da olsa İstanbul’daki balyosu bu hilekârlık olayı ile ilgili kısa sürede bilgilendirmeleridir. Diğer bir yön ise konsolos ve balyosun bu sorunla ilgili olarak gösterdikleri yaklaşım ile ilgilidir. Osmanlı mercilerini bilgilendirmede ve problemlerinin çözümünde ne kadar hızlı hareket ettiklerinin yansımaları mevcut belgelere bakarak anlamamak mümkün değildir.

Osmanlı yönetiminin hassasiyetine de dikkat çekmek gerekir. Olayın takipçisi olduğu gibi, söz verdiği ve ahidnamede kabul ettiği durumların vuku bulmasında kuralların işletilmesindeki hassasiyetini takdir etmek gerekir. Kasım ayındaki yazışmaların ardından 1607 yılının Ağustos ve Eylül’ünde aynı soruna odaklanan yeni emirlerin gönderildiği görülmektedir. Yeni beylerbeyi Mehmed Paşa’nın göreve atanmasından sonra sorunla ilgili bilgilendirmek üzere yazılmışlardır⁸. Olayın cereyan şekli öncekiler gibi açıklanmıştır. Ancak farklı olarak Nikola ve Andırye’nin danışıklı döğüş yaptıkları yerli tüccarlarla birlikte konsolosun yokluğunda kadıdan bir hüccet aldıklarını ve bu hüccete binaen dava açtıkları ve bu şekilde davrandıkları kayıtlıdır. Alacaklıların ayak diremesi ve ısrarla gümrükhanede bekletilen malların kendilerine ait olduğunu iddia

⁸ Gerçektende belgede eski beylerbeyi Hasan Paşa zamanında emirler gönderildiği kayıtlıdır [22 Cemaziyevvel 1016 (14 Eylül 1607), BOA, D.EC., 13/1, s.51/221].

etmeleri, ikna edici olamadı. Önceki emirlere benzer bir şekilde ahidname referans gösterildi. Malların Venedik'teki tüccarlara ait olduğu bir kez daha vurgulandı⁹.

Nikola'nın yerli tüccarlara yaptığı hileli işbirliğine dair vesikalardan bazı ipuçlarını da yakalamak mümkündür. Belgedeki anlatıma göre Nikola alacaklılarından şöyle bir yardım istedi: Konsolosun mahzende muhafaza ettirdiği malları almasına yardım ederlerse kendilerine olan borçlarını ödeyecekti. Ancak Nikola'nın ölmesinden sonra alacaklılar iki yol denediler. Konsolosu olabildiğince sıkıştırmak ve merkezden haklı olduklarını gösterecek bir belge temin etmek. Ancak her iki yoldan da başarılı olamayacakları belliydi. Zira merkezdekiler, konsolosu ve Venedik'teki tüccarları haklı görmekteydi.

Yukarıda anlatılan bu ticarî anlaşmazlığın nasıl sonuçlandığına dair herhangi bir kanıt mevcut değildir. Ancak muhtemelen Venediklilerin istedikleri şekilde sonuçlandığı ileri sürülebilir. Osmanlı merkezî yönetiminin ahidname şartlarını olabildiğince işletme yönündeki tavrı nedeniyle -ki bu eldeki belgelerin tamamında ısrarla tekrarlanmaktadır- Venedik'teki tüccarların, konsolosun, balyosun ve Venedik yönetiminin istekleri doğrultusunda karar verdikleri belirtilebilir.

Nikola neden Müslüman oldu? Belgelerde bu durumun ısrarla vurgulanmasının bir nedeni olabilir mi? Acaba böyle bir din değiştirme girişiminin kendisine bir yararı olacağını mı düşündü? Gerçekte bütün mesele ölmesi üzerine yaşandı. Alacaklılar doğal olarak haklarını aramak peşindeydiler. Ancak borçlu ölmüştü. Ne kadıdan elde ettikleri hüccet, ne konsolosu sıkıştırmaları ne de merkezden bekledikleri yardım elinin uzanmaması onları hayal kırıklığına uğrattı. Acaba Nikola'nın varisleri var mıydı? Eğer varsa borçların varisler tarafından ödenmesi gerekirdi. Yokse ahidname gereği Venedik hükümetinin alacaklılara haklarını ödemesi gerekmekteydi. Belgeler olayı Nikola merkezli açıklamakta, birlikte hareket ettiği Andırye hakkında ise sarih bir açıklama yapmamaktadır. Andırye'nin devam eden süreçte nasıl bir rol oynadığı belli değildir.

Sonuç olarak, Venedik Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'e olan ilgisi XIII. yüzyıldan itibaren ciddi manada şekillenmeye başladı. Memlûklular ile yaptıkları ticarî anlaşmaların benzerlerini, Mısır'ın Osmanlılar tarafında fethinden sonra da elde etmeyi başardılar. Venedik ağırlıklı olarak baharat ticaretinde uzmanlaştı. XVI. yüzyıl başında Portekiz'in Hint deniz yolu bağlantılı ticarete söz sahibi olması, Venedik yönetimini Osmanlı İmparatorluğu ile biraz daha işbirliği yapmaya yönlendirdi. İstanbul'un aldığı tedbirler işe yaradı ve diğer etkenlerin de yardımıyla Venedik'in Doğu Akdeniz ticaretinde önemli bir düzelmeye hasıl oldu. XVII. yüzyıl başlarında ise Mısır'da etkili bir şekilde ticaret yapmaya çalışan Venediklilere rastlamak mümkündür.

Nikola ve Andırye adlı iki Venedikli tüccarın yukarıda bahsedilen olumsuz girişimlerinin izale edilmesine yönelik Venedik-İstanbul-Kahire merkezli bakış açılarının ne denli başarılı olduğu ortaya konmaya çalışıldı. Venedik yönetiminin balyos ve Kahire konsolosu aracılığı yaptığı girişimler etkili oldu. Osmanlı yönetiminin ise kontrollü ve takip edici bir anlayışta olduğu görülüyor. Merkezi idarenin, Mısır yöneticilerini yönlendirmesi de dikkat çekicidir. Mısır beylerbeyinin bu hilekârlık sürecinde en etkili taraf olduğu görülmektedir. Nasıl sonuçlandırıldığı kesin bir surette bilinmese de görünürde münferit ve önemsizmiş gibi duran ama gerçekte birçok

⁹ 25 Rebiülahir 1016 (19 Ağustos 1607), BOA, D.EC., 13/1, s.46/197 ve 6 Cemaziyelevvel 1016 (29 Ağustos 1607), BOA, D.EC., 13/1, s.48/205.

karar vericiyi sürece dahil eden bu tarihî olay Doğu Akdeniz'in tarihçilere sunduğu zengin mirasın sadece ufak bir safhası aralamaya yardımcı oluyor.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Düvel-i Ecnebiye Defterleri*, 13/1.

2. Basılı Eserler

Asthor, E. (1986-a), "Observations on Venetian Trade in the Levant in the XIVth Century", *East-West Trade in the Medieval Mediterranean*, London, ss.533-586.

Asthor, E. (1986-b), "The Wheat Supply of the Mamluk Kingdom", *East-West Trade in the Medieval Mediterranean*, London, ss.283-295.

Asthor, E. (1986-c), "The Volume of Medieval Spice Trade", *East-West Trade in the Medieval Mediterranean*, London, ss.753-763.

Asthor, E. (1978-a), "Profits from Trade with the Levant in the Fifteenth Century", *Studies on the Levantine Trade in the Middle Ages*, London, ss.250-275.

Asthor, E. (1978-b), "The Venetian Supremacy in Levantine Trade: Monopoly or Pre-Colonialism", *Studies on the Levantine Trade in the Middle Ages*, London, ss.5-53.

Blount, H. (2010), *Doğu Akdeniz'e Yolculuk*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Brummett, P. (2009), *Osmanlı Denizgücü Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, İstanbul: Timaş.

Cipolla, C.M. (1968), "The Economic Decline of Italy", *Crisis and Change in the Venetian Economy in the 16th and 17th Centuries*, London: Methuen, ss.127-146.

Finlay, R. (2008), "Venice, the Spice Trade and the Indian Ocean in the Age of Suleyman the Magnificent", *International Turkish Sea Power History Symposium*, İstanbul, ss.I-3/I-11.

Genç, M. (2000), "15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde İç ve Dış Ticaret", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken, ss.205-210.

Hanna, N. (2006), *Osmanlı Kahire'sinde Tüccar Olmak*, İstanbul: Küre.

Hathaway, J. (2002), *Osmanlı Mısır'ında Hane Politikaları Kazdağlıların Yükselişi*, İstanbul: Tarih Vakfı.

Hess, A. (1973), "The Ottoman Conquest of Egypt (1517) and the Beginning of the 16th Century World War", *International Journal of Middle East Studies*, 4, ss.55-76.

Heyd, W. (1975), *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Köse, M. Z. (2010), *Akdeniz'de Ticaret ve Rekabet, Osmanlı-Venedik Ticareti 1600-1630*, İstanbul: Giza.

Lane, F. C. (1968), "The Mediterrenean Spice Trade: Further Evidence of its Revival in the Sixteenth Century", *Crisis and Change in the Venetian Economy in the 16th and 17th Centuries*, London: Methuen, ss.47-58.

Lane, F.C. (1973), *Venice A Maritime Republic*, Baltimore and London: The John Hopkins University Pres.

Marsod, A.S. (2010), *Mısır Tarihi Arapları Fethinden Bugüne*, İstanbul: Tarih Vakfı.

Mahmud, S. M. (1990), *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Noyan, T. (çev). (2003), *Osmanlıda Bir Köle Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588*, İstanbul: Kitapyayınevi.

Özbaran, S. (2004), *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul: Kitapyayınevi.

Özbaran, S. (2009), *Ottoman Expansion Towards the Indian Ocean in the XVIth Century*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Pedani, M. P. (2008), "Venetians and Ottomans: From the Suez Canal to Diu (1502-1538)", *International Turkish Sea Power History Symposium*, İstanbul, ss.II-3/II-9.

Sella, D. (1968), "Crisis and Transformation in Venetian Trade, *Crisis and Change in the Venetian Economy in the 16th and 17th Centuries*, London: Methuen, ss.88-105.

Shaw, S.J. (1962), *The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt, 1517-1798*, Princeton.

Winter, M. (1992), *Egyptian Society Under Ottoman Rule 1517-1798*, London: Routledge.